

निर्वाचनको वातावरणमा सप्तरी घटनाको असर

विश्लेषण अद्यावधि – २

अवधि: फागुन २४ देखि चैत २, २०७३

प्रकाशित: चैत १५, २०७३

सारांश

फागुन २३ गते सप्तरीको मलेठमा सुरक्षाकर्मीसँगको मुठभेडमा सुरक्षाकर्मीको गोली लागी पाँच मधेशी नागरिक मारिए^१ । यस घटनाले मधेशी मोर्चा समर्थकहरूलाई विरोध प्रदर्शन गर्दै तत्कालै सडकमा पुऱ्यायो र वर्तमान राजनीतिक वातावरणमा निर्वाचन सम्पन्न गर्नसक्ने क्षमता माथि नै देशव्यापी बहस छेडयो । चैत २ मा मधेशी मोर्चाले सरकारबाट समर्थन फिर्ता लिने निर्णय गर्दै निर्वाचनको विरोधमा विभिन्न कार्यक्रम गर्ने घोषणा गर्‍यो^२ ।

फागुन २४ देखि चैत २ सम्म तराईमा सरकारी कार्यालयहरूमा तोडफोड, सार्वजनिक सवारी साधनहरूमा आगजनी र मधेशी मार्चा समर्थकहरूको सुरक्षाकर्मी तथा नेकपा (एमाले) समर्थकहरूबीच भडपजस्ता कम्तीमा २० ओटा हिंसात्मक घटनाहरू घटे (तल नक्शामा हेर्नुहोस्) । नेकपा (एमाले) को मेची-महाकाली अभियानविरुद्ध पश्चिम तराईका विभिन्न भागमा पनि कडा प्रतिकार भए । मधेशी मोर्चा र थरुहट तराई पार्टीका समर्थकहरूले चैत १ मा बाँके र भोलिपल्ट कैलालीमा सो अभियानअन्तर्गतका कार्यक्रमहरू बिथोल्न खोजेका थिए । ठोस राजनीतिक समाधानबिना सरकारले स्थानीय तह पुनर्संरचना लागु गर्ने र निर्वाचनको तयारी गर्न थाल्ने, तथा चुनावी अभियानहरू जारी नै रहने हो भने विरोध प्रदर्शन र यससँग सम्बन्धित घटनाहरू पनि जारी नै रहने

^१ मधेश केन्द्रित सात राजनीतिक दलको गठबन्धन मधेशी मोर्चाले नेकपा (एमाले) को मेची-महाकाली अभियानको कार्यक्रमलाई बिथोल्न खोज्दा उक्त घटना भएको हो । यस घटनाबारे विस्तृत जानकारीको लागि डिआरसीएन र कोक्याप/नेपाल मोनिटरद्वारा प्रकाशित विश्लेषण अद्यावधि –१ हेर्नुहोस् ।

^२ सप्तरी घटनाको दुई दिनपछि फागुन २५ मा मधेशी मोर्चाले सरकारलाई एक हप्तामा पूरा गर्नुपर्ने पाँच बुँदे माग प्रस्तुत गर्‍यो र माग सम्बोधन नगरे सरकारबाट समर्थन फिर्ता लिने चेतावनी दियो । ज्ञापनपत्रमा उल्लेख मागहरू यी थिए: वैशाख ३१ मा घोषित स्थानीय चुनाव फिर्ता लिनुपर्ने, संविधानको संसोधन गर्नुपर्ने, स्थानीय तहलाई प्रदेश मातहत राख्नुपर्ने र सरकार गठनको बेला गरिएको तीन बुँदे सम्झौता लागु गर्नुपर्ने । सरकारले माग सम्बोधन गर्न नसकेपछि चैत २ मा मोर्चाले सरकारबाट समर्थन फिर्ता लियो र हडतालको आह्वान गर्‍यो जसमा अनेकौं हिंसात्मक घटनाहरू भए, साथै स्थानीय निर्वाचन बिथोल्ने घोषणा गर्‍यो ।

देखिन्छ³ । स्थानीय तह पुनर्संरचनाविरुद्ध केही प्रदर्शनबाहेक निर्वाचन घोषणा भएयता तराईबाहेकका क्षेत्रमा निर्वाचन लक्षित कुनै गम्भीर घटना भने घटेका छैनन् ।

हिंसात्मक झडपपछि सप्तरीमा भएको मृत्यु र मधेशी मोर्चाको सरकारबाट समर्थन फिर्ता लिने तथा निर्वाचन बिथोल्ने निर्णयले पहिलेदेखि नै अस्थिर रहेको तराईको राजनीतिक र सुरक्षा अवस्थालाई थप अनिश्चित बनाएको छ । मधेशी राजनीतिक दलहरूले चुनाव अगाडि संविधानका विवादित मुद्दाहरू सम्बोधन गर्नुपर्ने माग उठाइरहेकै छन् र नयाँ स्थानीय तहको निर्माण तथा निर्वाचनको विरोध गर्ने बारम्बार दोहोर्‍याएका छन् । अहिलेको यस्तो अवस्थामा तराई क्षेत्रमा निर्वाचन नहुने गम्भीर चिन्ता बढेको छ र यदि राज्यले बलपूर्वक निर्वाचन गराउन खोज्यो भने हिंसाका घटनाहरू बढ्ने सम्भावना देखिन्छ ।

जनसङ्ख्याको महत्वपूर्ण हिस्साहरूको सहभागिता बेगर गरिने चुनाव र हिंसा तथा समुदायहरूबीच अविश्वास सिर्जना गर्नसक्ने निर्वाचनले विगत कैयौं वर्षमा प्राप्त गरिएका महत्वपूर्ण उपलब्धिहरूलाई नै उल्टाउने खतरा हुन सक्छ । अझ बढी शक्तिसम्पन्न स्थानीय सरकारमा नवनिर्वाचित पदाधिकारीहरूसँगै अझ सबल तवरले अघि बढ्ने उपयुक्त मौका भएको बेला यस्तो परिस्थिति र घटनाहरूले समुदायहरूलाई एक ठाउँमा आउन रोक्न सक्छ ।

फागुन २४ देखि चैत २ को अवधिमा घटित घटनाहरूको विवरण

निर्वाचनसम्बन्धी घटनाहरू

सप्तरीको झडप लगत्तै मधेशी मोर्चाले फागुन २४-२५ मा दुईदिने तराई बन्दको आह्वान गर्‍यो । मिडिया रिपोर्टअनुसार विशेषगरि सप्तरी, मोरङ, सिरहा, धनुषा, रौतहट, बारा, पर्सा, नवलपरासी र बाँकेलगायत तराईभरि नै बन्दको पूर्ण प्रभाव रहयो⁴ । साथै मधेशी मोर्चाले फागुन २७ गते नेपाल बन्दको आह्वान गर्‍यो । यो बन्द पनि तराईभरि उत्तिकै प्रभावकारी रहयो र आंशिकरूपमा काठमाण्डु पनि प्रभावित भयो । राजधानीमा बन्द गराउँदै गर्दा प्रहरीले ३० जना प्रदर्शनकारीलाई गिरफ्तार गर्‍यो⁵ ।

³ नेपाल सरकारअनुसार नयाँ स्थानीय तह चैत २ देखि लागु भयो । नयाँ संरचनाअनुसार चार महानगरपालिका, १३ उपमहानगरपालिका, २४६ नगरपालिका र ४८१ गाउँपालिका गरी ७४४ स्थानीय तहहरू रहेको छ ।

⁴ सप्तरीमा हडताल फागुन २४ देखि २७ सम्म जारी रहयो ।

⁵ <http://nepalmonitor.org/reports/view/13610>

यी हडतालहरूका अलावा सप्तरी घटनाले तोडफोड, आगजनी तथा मधेशी मोर्चा समर्थक र सुरक्षाकर्मी र नेकपा (एमाले) समर्थकबीच मुठभेडलगायत तराईभरि हिंसात्मक घटनाहरूको शृङ्खला नै सुरु भयो । फागुन २४ देखि चैत २ सम्ममा नेपाल मोनिटरले रेकर्ड गरेको निर्वाचन लक्षित ४० घटनामध्ये कम्तीमा २० हिंसात्मक छन्^६ । प्रायः सबै घटना तराईमा घट्यो, त्यसमा पनि अधिकांश मध्य तथा पूर्वी तराईका जिल्लाहरूमा भयो ।

सप्तरीमा गोली काण्ड भए लगत्तै मधेशी मोर्चा समर्थकहरूले प्रदर्शनहरू गर्न थाले । अनेकौँ सरकारी कार्यालयमा तोडफोड गरियो । फागुन २४ मा मधेशी मोर्चाका कार्यकर्ताहरूले सप्तरीमा स्थानीय शान्ति समितिको कार्यालय र सशस्त्र प्रहरी बलको जाँच पोस्टमा आगो लगायो भने पर्साको बीरगञ्जमा तथ्याङ्क कार्यालय, राजस्व कार्यालय र हुलाक कार्यालयमा तोडफोड गर्‍यो । सोही दिन मोर्चा समर्थकहरूले राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारीको कपिलवस्तु भ्रमणको विरोध प्रदर्शनको क्रममा तौलिहवामा दुइटा ट्रयाक्टर जलाए । त्यसै दिन सप्तरीको राजविराजमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका कर्मचारीहरू सवार गाडीमा प्रदर्शनकारीहरूको एउटा समूहले ढुङ्गा हान्यो । यस्तै आक्रमण राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका प्रवक्ता मोहना अन्सारी चढेको गाडीमा फागुन २६ मा भयो^७ । फागुन २५ मा प्रदर्शनकारीहरूले धनुषाको जनकपुरमा नेपाल पर्यटन बोर्डको कार्यालयमा आगजनी गर्‍यो । फागुन २६ मा मोर्चा समर्थकहरूले सप्तरीको राजविराजमा भूमिसुधार कार्यालयमा आगो लगायो र बन्दलाई अवज्ञा गरेको भन्दै एउटा बसमा पनि आगो लगाइयो । सोही दिन मोर्चा कार्यकर्ताहरूले राजविराजमा प्रमुख निर्वाचन आयुक्त अयोधी प्रसाद यादवको घरमा ढुङ्गा हान्नुको साथै नेमप्लेट पनि जलायो ।

नेकपा (एमाले) का समर्थकहरूले सप्तरी हिंसापछि अवरोध र आक्रमणको सामना गर्नु पर्‍यो । सिरहाको लहानमा फागुन २४ गते मोर्चा कार्यकर्ताहरूले नेकपा (एमाले) को कार्यालयमा कागजपत्र र फर्नीचर जलायो । त्यसैगरी चैत १ मा बाँकेको नेपालगञ्जमा नेकपा (एमाले) का कार्यकर्ताहरू बोकेको बसमा मोर्चा समर्थकहरूले आगो लगायो^८ ।

^६ यस लिङ्कले नेपाल मोनिटरको घटना डाटाबेस देखाउँछ जहाँ माथि उल्लेखित हरेक घटनाको विवरण जान्न पाइन्छ ।

^७ उक्त गाडीमा सप्तरी गोली काण्डमा मारिएका व्यक्तिहरूको परिवारका सदस्यहरूले ढुङ्गा हानेको बुझिन्छ । मोहना अन्सारी त्यही घटनाको छानबीनको क्रममा सप्तरी गएकी थिइन । दुवै घटनामा प्रदर्शनकारी र राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका कर्मचारीहरूमध्ये कोही पनि घाइते भएन ।

^८ घटनाको क्रममा मधेशी मोर्चा समर्थकहरूले नेपालगञ्जको उधरपुरमा मेची-महाकाली अभियानमा सहभागी नेकपा (एमाले) समर्थकहरू बोकेको गाडीमा आगो लगायो । एमाले समर्थकहरूलाई कार्यक्रम स्थलसम्म जान

समाचारअनुसार दुवै घटनामा कोही पनि घाइते भएन । चैत २ मा नेकपा (एमाले) को मेची-महाकाली अभियानको विरोधमा थरुहट तराई पार्टीले कैलाली बन्दको आह्वान गर्‍यो र स्वागतद्वारमा आगो लगायो ।

तीन हिंसात्मक घटनामध्ये दुइटा मधेशी मोर्चा समर्थक र प्रहरीबीच भयो । फागुन २४ मा सप्तरी घटनामा सुरक्षाकर्मीले अत्यधिक बल प्रयोग गरेको विरोधमा मोर्चा समर्थकहरूले प्रदर्शन गर्ने क्रममा प्रहरीसँग सप्तरीमा झडप भयो र त्यस क्रममा प्रदर्शनकारीहरूले भारदहमा सशस्त्र प्रहरी बलको जाँच पोस्टमा आगो लगायो । त्यसपछि चैत १ मा मोर्चा समर्थकहरू र प्रहरीबीच बाँकेको गुनानामा झडप भयो । प्रहरीले पछि मोर्चा कार्यकर्ताहरूले हुड्गा प्रहार गर्दा हवाई फायर गर्नु परेको बतायो । अर्को झडप पर्साको बीरगञ्जमा फागुन २५ मा मोर्चा समर्थक र व्यापारीहरूबीच भयो जसमा मोर्चाका एकजना जिल्ला तहका नेता घाइते हुन पुगे । एकजना पसलेले बन्दको बेला पनि पसल खोलेको भन्दै मोर्चा कार्यकर्ताहरूले हातपात गर्दा भिडन्त भएको थियो ।

स्थानीय तह पुनर्संरचनासम्बन्धी घटनाहरू

चुनाव घोषणा भएयता तराई बाहेकका क्षेत्रमा राजनीतिक अवस्था सामान्यतया शान्तिपूर्ण नै रहेको छ । यद्यपि केही ठाउँमा जारी स्थानीय तह पुनर्संरचनासम्बन्धी घटनाहरू भए । कालीगण्डकी गाउँ परिषद्को केन्द्र बिर्घालाई बनाएको विरोधमा प्रदर्शन गर्दै आइरहेको स्याङ्जाको मिर्मिको नागरिकहरूले फागुन ३० मा स्थानीय जिल्ला विकास कार्यालयमा तालाबन्दी गरे । आदिवासी समुदायहरूको भाषा, इतिहास र संस्कृतिलाई नजरअन्दाज गरेको भन्दै खोटाङको आदिवासी जनजाति महासंघले स्थानीय तह पुनर्संरचना आयोगको प्रतिवेदनविरुद्ध चैत १ मा प्रदर्शन गर्‍यो । सोही दिन धनकुटामा भर्खरै बनाइएको छथर गाउँ परिषद् अन्तर्गतको तीनओटा गाविसको नागरिकहरूले काइमानेलाई केन्द्र बनाएको विरोधमा जोरपाटीलाई वैकल्पिक केन्द्रको रूपमा स्थापना गरेको छ ।

रोकिरहेका मोर्चा कार्यकर्ताहरूले यस घटनापछि नेपालगञ्ज बन्दको आह्वान गर्‍यो । पछि एमालेले मोर्चाको विरोध र बन्द छुल्न कार्यक्रम स्थल रामलीला मैदानबाट सडक विभाग कार्यालयको परिसरमा साँयो ।

नोट: घटनाहरूको नक्शा तल छ ।

यो प्रतिवेदन डेमोक्रेसी रिसोर्स सेन्टर नेपाल (डिआरसीएन) र शान्तिका लागि साभा अभियान (कोक्याप)/नेपाल मोनिटरले आउँदो निर्वाचनको अवधिभर प्रकाशन गर्ने आवधिक विश्लेषण अद्यावधि शृङ्खलाको दोस्रो संस्करण हो । डिआरसीएनले स्थलगत अवलोकन, अनुसन्धान र वस्तुगत रिपोर्टिङ मार्फत् नेपालको लोकतन्त्रलाई प्रवर्धन गर्ने लक्ष्य लिएको छ । कोक्यापले नेपालको शान्ति प्रक्रियालाई विभिन्न तरिकाले सघाएको छ, तीमध्ये सामाजिक सुरक्षा प्रणालीलाई प्रवर्धन गर्ने, लोकतान्त्रिक अभ्यासहरूलाई सबल पार्ने र मानवअधिकारको संस्कृतिलाई विकास गर्ने मुख्य हुन् । यस परियोजनाले द एशिया फाउन्डेशन र द कार्टर सेन्टरबाट आर्थिक र प्राविधिक सहायता प्राप्त गरेको छ ।

स्थानीय तह निर्वाचनको सेरोफेरोमा भएका राजनीतिक घटनाहरू फाल्गुन २४ - चैत्र २, २०७३

२ चैत्र : आन्दोलनकारीले एमाले अभियानको स्वागतद्वारा जलाए

२५ फाल्गुन : वीरगञ्जमा बन्दकर्ता र तरकारी ब्यवसायीबीच झडप
२४ फाल्गुन : वीरगञ्जमा तनाव, प्रदर्शनकारीद्वारा सरकारी कार्यालयमा तोडफोड

२७ फाल्गुन : बन्दको अवज्ञा गरेको भन्दै सवारीमा तोडफोड

२६ फाल्गुन : सप्तरीमा बन्दकर्ताले मध्यरातमा बस जलाए
२६ फाल्गुन : सप्तरीको जिल्ला भूमि सुधार कार्यालयमा मोर्चा कार्यकर्ताद्वारा आगजनी
२६ फाल्गुन : मोर्चा कार्यकर्ताद्वारा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगकी प्रवक्ता चढेको गाडी तोडफोड
२६ फाल्गुन : सप्तरीमा बस तोडफोड
२५ फाल्गुन : राजविराजस्थित प्रमुख निर्वाचन आयुक्तको घर तोडफोड
२४ फाल्गुन : सशस्त्र प्रहरीको चेक पोस्टमा आगजनी
२४ फाल्गुन : सप्तरीमा मोर्चा कार्यकर्ता र प्रहरीबीच फेरि झडप, तीन सेल अश्रुग्यास प्रहार
२४ फाल्गुन : सप्तरी घटनापछि मधेस आन्दोलित

२५ फाल्गुन : बन्दकर्ताहरूद्वारा सुनसरीमा एउटा मोटरसाइकलमा आगजनी

घटनाहरूको प्रकार

- अहिंसात्मक
- ★ हिंसात्मक

रिपोर्ट भएका घटनाहरूको संख्या

	०
	१ - २
	३ - ४
	५ - १९

१ चैत्र : बाँकेमा प्रहरीमाथि आक्रमण गर्न खोज्दा दुई राउण्ड हवाई फायर
१ चैत्र : एमाले कार्यकर्ता बोकेको बसमा मोर्चाले पेट्रोल बम हान्यो
१ चैत्र : एमाले जबर्जस्ती मधेस पसेको भन्दै मोर्चाले गन्यो नेपालगञ्ज बन्द
२४ फाल्गुन : बन्दकर्ताद्वारा नेपालगञ्जमा सवारीसाधन तोडफोड

२४ फाल्गुन : कपिलवस्तुमा राष्ट्रपतिविरुद्ध प्रदर्शन, २ ओटा ट्रयाक्टरमा आगजनी

२४ फाल्गुन : मोर्चाद्वारा जनकपुरको पिरारी चौकमा रहेको पर्यटन कार्यालयमा आगजनी

२४ फाल्गुन : एमाले लहान नगर पार्टी कार्यालय तोडफोड, कागजपत्र आगजनी

